

GYMNÁZIUM
1919
2019
Jána Kollára

STO ROKOV

SLOVENSKÉHO GYMNAZIA

V PETROVCI

**GYMNÁZIUM JÁNA KOLLÁRA
SO ŽIACKYM DOMOVOM
V PETROVCI**

**STO ROKOV
SLOVENSKÉHO GYMNÁZIA
V PETROVCI**

**ZBORNÍK PRÁC
zo sympózia 30. septembra 2019
v Báčskom Petrovci**

Báčsky Petrovec
2019

STO ROKOV SLOVENSKEHO GYMNAZIA V PETROVCI
ZBORNÍK PRÁC
zo sympózia 30. septembra 2019 v Báčskom Petrovci

Zostavovateľka
Anna Medveďová

Obálku vypracovala a knihu graficky upravila
Oľga Tordayová

Redakčná rada
Dr. Jarmila Hodoličová
Dr. Samuel Čelovský
Dr. Ruženka Šimoniová-Černáková
Dr. Ján Kišgeci
Anna Medveďová

Lektúra
Ludmila Šomráková

Korektúra
Katarína Melegová-Melichová

Fotografie
Archív gymnázia
Archív Krajského múzea MS

Technická redaktorka
Oľga Tordayová

Edícia
Storočnica
Zväzok 5.

Za vydavateľa
Anna Medveďová

Náklad
500 výtlačkov

Vytlačila
Yugo Štampa, Čelarevo
2019

*Doc. PhDr. Anton Hrubon, PhD,
Katedra európskych kultúrnych štúdií,
Filozofická fakulta
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
anton.hrubon@umb.sk*

*Doc. PhDr. Peter Mičko, PhD.
Katedra histórie,
Filozofická fakulta
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
peter.micko@umb.sk*

**„V PEYNO M ZVÄZKU S DRUHOU VLASTOU“.
KULTÚRNE INTERAKCIE JUHOSLOVANSKÝCH SLOVÁKOV
V KONTEXTE
ČESKOSLOVENSKO-JUHOSLOVANSKÝCH VZŤAHOV
(1918 – 1939)¹**

Petrovské gymnázium zohralo po roku 1919 zásadnú rolu nielen pre miestnu, resp. báčsku komunitu dolnozemskej Slovákov, ale pre slovenskú minoritu v celom Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov (SChS). Osoby, späté s prostredím gymnázia v Petrovci, sa v medzi-vojnovom období uplatňovali na širokej ornici národného života a podieľali sa na zastrešovaní kultúrnych aktivít, ktoré sú pre menšinu z pohľadu jej intelektuálneho formovania, ako aj uchovávaní a pozitívneho zveľad'ovania národnej identity vždy kľúčové. Kapitola, zaoberajúca sa otázkou kultúrnych interakcií Slovákov v Kráľovstve SChS/Juhoslávii² v kontexte československo-juhoslovanských vzťahov, môže navodzovať dojem, akoby riešila tému, ktorá s petrovským gymnáziom priamo nesúvisí. Opak je však pravdou: aktérmi kultúrnych interakcií, o ktorých je v príspevku reč, boli častokrát „v prvej línii“ jeho pedagógovia, študenti či absolventi, a preto – hoci nie vždy sú menovite uvádzaní – majú v rámci týchto aspektov československo-juhoslovanských vzťahov svoje nezastupiteľné miesto.

Výsledky prvej svetovej vojny sa v radoch slovenských komunit, obývajúcich regióny Báčky, Srie mu a Banátu stretli s kladnou odozvou. Na troskách habsburskej monarchie, ktorú si mnohí vďaka netolerantnej národnostnej politike z prelomu 19. a 20. storočia spájali s maďarizáciou, vznikli dva štáty, hlásiace sa k slovanskej myšlienke – *Kráľovstvo SChS* a *Československá republika* (ČSR). Vzhľadom na rozhárané pomery v povojnovom Maďarsku a ne-

schopnosť maďarských vlád vyrovnať sa s Trianonskou mierovou zmluvou existoval predpoklad ich produktívnej spolupráce, a teda aj vydržiavania všestranne dobrých vzťahov.

Východiskový bod priateľských československo-juhoslovanských vzťahov v medzivojnovom období položila bilaterálna dohoda zo 14. augusta 1920, ktorá sa stala základom trojkoalície medzi ČSR, Juhosláviou a Rumunskom, známou ako *Malá dohoda*. Malá dohoda bola primárne politicko-vojensko-hospodárskym paktom troch štátov v dunajskom priestore, avšak svojim charakterom slúžila aj ako rámec kultúrnej spolupráce.³ Zmluvné ukotvenie priateľského pomeru vytvorilo optimálne podmienky pre podporu a rozvoj menšinových komunít na oboch stranách.⁴

Postaveniu menšín v Juhoslávii čiastočne venovala priestor tzv. vidovdanská ústava, prijatá 28. júna 1921. Ústavný článok 4 konštatoval, že všetci občania kráľovstva sú si pred zákonom rovní a majú zaručené rovnaké práva. Priamo o menšinách sa zmieňoval iba článok 17, zameraný na otázku vyučovania. V jeho poslednom odseku sa uvádzalo: „... Menšinám inej rasy a jazyka sa poskytne základné vyučovanie v ich materskom jazyku za podmienok, ktoré ustanoví zákon“.⁵

Kultúrne zázemie juhoslovanských Slovákov⁶ a prepojenia s Československom v medzivojnovom období

Začiatkom 20. rokov žilo v Juhoslávii asi 70-tisíc Slovákov a 50-tisíc Čechov. Už prvorepublikový právnik a odborník na československé menšiny v zahraničí Jan Auerhan pochválil kultúrnu vyspelosť slovenskej minority v balkánskom kráľovstve: „... *Stav těchto slovenských osad je skvělý a co se národního uvědomnění týče, patřili Slováci v Bačce a Banátě k nejuvědomělejším Slovákům vůbec*“.⁷ Národnú uvedomelosť a kultúrny potenciál juhoslovanských Slovákov dokumentuje expresné poprevratové etablovanie slovenskej kníhtlačiarne a gymnázia v Petrovci (august, resp. október 1919), týždenníka *Národná jednota* (február 1920), vytvorenie troch slovenských evanjelických seniorátov (v auguste 1920 Báčsky a Banátsky a na jar 1921 Sriemsky, ktoré sa neskôr zlúčili do slovenského dištriktu) a postupne celej siete nižších škôl, spolkových a kultúrnych ustanovizní.⁸ Národno-kultúrne dozrievanie bolo napokon v roku 1932 korunované založením *Matice slovenskej v Juhoslávii*, ktorej stanovy, kopírujúce pasáže Matice slovenskej na Slovensku, jednoznačne odkazovali na prepojenie juhoslovanských Slovákov s historickou domovinou ich predkov. V štruktúre Matice slovenskej v Juhoslávii si popri staropazovských Slovákoch našli okamžite uplatnenie osobnosti, spojené s petrovským gymnáziom – Michal Topol'ský ako tajomník, Andrej Sirácky ako náčelník ľudovýchovného odboru, Ján Čajak ako náčelník literárneho a národopisného odboru a redaktor matičného štvrťročníka *Náš život*⁹ či Samuel Šiška ako predseda školského odboru.

Ludovychovný odbor pod Stráckeho vedením zaznamenal hneď v prvom dvojročí svojej činnosti výrazné úspechy. Okrem distribúcie slovensko-jazyčných časopisov z CSR orga- nizoval vzdelávacie kurzy a prednášky, ktoré si našli najväčší ohlas v Petrovci, Pivnici, Pa- dine, Kovačici, Silbaši, ale aj v Kysáči, Iľoku, Kučpine, Seľenci, Novom Sade, Dobanovciach či Hajdušici. Skolský odbor a sekcie pod Šiškovým vedením sa horlivo aktívizovali na poli za- bezpečovania študijných materiálov a časopisov v slovenskom jazyku pre slovenské žiactvo a študentstvo. Činnosť národopisného a literárneho odboru Matice pod gesciou Čajakovcov spočívala v rozvíjaní krajauských literárnych a zbierkových aktivít, týkajúcich sa folkloris- tiky. Dcéra J. Čajaka st. Adela Petrovičová úspešne viedla divadelný odbor, literárny vedec a historik Jozef Maliak zasa historicko-archiválny odbor.¹⁰

„Matičné“ obdobie (1932 – 1941) sa v kultúrnom vývoji juhoslovenských Slovákov javí ako zlatá éra rozvoja kultúry v medzivojnovom období,¹¹ čo do značnej miery ovplyvňovali nepriaznivé politicko-ekonomické faktory prelomu 20. a 30. rokov. V rokoch 1927 – 1932 za- žili slovenské komunity v juhoslávii ekonomickú depresiu, ktorá v rokoch 1929 – 1933/1934 intenzívne zasiahla aj Československo. Na Dolnej zemi ju spôsobil pokles ceny a následnej predajnosti chmeľu a vzápätí nástup celosvetovej hospodárskej krízy, ktorá sa podpísala i na kondícii slovenských peňažných ústavov v juhoslávii. Zatiaľ čo Staropazovská banka úč. spol. krízu prežila bez výraznejších otrasov, Slovenskú banku úč. spol. v Petrovci, orien- tovanú najmä na roľnícku klientelu, priviedli turbulentie prelomu 20. a 30. rokov do tak váž- nych problémov, že jej nepomohlo ani prepojenie s najsilnejšou Československou bankou v Záhrebe.¹² Ekonomické ťažkosti dolnozemských komunít sa zrkadlíte prejavili v slabšej podpore kultúrnych aktivít slovenskej menšiny s prirodzeným centrom v Petrovci.

Tie okrem ekonomických faktorov v rovnakom období limitovala politická situácia v ju- hoslávii. Koncom 20. rokov sa v kraľovstve objavili úsilia vládnej garnitúry o srbizáciu kra- jiny. Veľmi negatívny ohlas v krajauskej tlači, ako aj v československých kruhoch, reflektu- júciach menšinový život v kraľovstve, vyvolalo opatrenie riaditeľa petrovského gymnázia Di- mitrija Buroviča z januára 1927 vyvesiť na budovu petrovského gymnázia juhoslovenský štátny znak s nápisom výlučne v srbčine (*Državna gimnazija Petrovac*).¹³ Nacionálne vypäte ustalo až po vymenovaní nového, liberálnejšie zmysľajúceho riaditeľa Miloja Stojadinoviča v septembri 1927, ktorý napriek protimenšinovym opatreniam za diktaúry Alexandra I., im- plementovaných po januári 1929,¹⁴ presadil kontinuitu fungovania slovenského študentského kultúrneho spolku Sládkovič, ako i jeho sekcií (dramatická, hudobná, turistická), kde sa nadá- lej pestoval čulý národný život.¹⁵

Výraznú stopu s priamym prepojením na Československo v kultúrom živote juhoslo- vanských Slovákov zanechalo taktiež zriaďovanie organizácií Telovýchovnej jednoty *Sokol*. Organizácia, spájajúca Čechov a Slovákov v celej juhoslávii, sa v 20. rokoch úspešne roz- vija. Od založenia prvých jednot v roku 1920 si vybudovala stabilnú organizačnú štruktúru a

jej členovia sa zúčastňovali na juhoslovanských všesokolských zletoch (prvý sa konal v roku 1922 v Ľubľane). Podobne ako školské a kultúrne spolky, tak aj Sokol negatívne ovplyvnili centralistické opatrenia Alexandra I. z roku 1929, ktoré zastavili snahy vytvoriť zo slovenských jednot etnicky slovenský sokolský prápor a jednotlivé národne sa profilujúce jednoty museli byť začlenené do Sokola Kráľovstva Juhoslávie pod štátnym dohľadom.¹⁶

Okrem Báčky, Srieemu a Banátu žili dolnozemeckí Slováci kultúrnym životom aj v západných kútoch medzivojnovnej Juhoslávie. V chorvátskej, resp. presnejšie slavonskej časti monarchie predstavoval hlavnú záštitu kultúrnych aktivít Čechov a Slovákov *Československý zväz*, založený 29. júna 1921 v Osijeku. Československý zväz vznikol ako jednotná organizácia 36 drobných českých a slovenských spolkov. Organizácia spočiatku sídlila v Novom Sade, kde jej predsedal Slovak, advokát Ľudovít Mičátek. V rokoch 1924 – 1937 mala už pod českým vedením svoju centrálu situovanú v Belehrade a v rokoch 1937 – 1941 v Záhrebe. Československý zväz vyvíjal hlavné aktivity na poli osvety a umeleckej kultúry. Koncentrovanie spolkového života a kultúrnych akcií do Daruvaru, osídleného predovšetkým českými komunitami, napovedá, že zväz mal prevažne český charakter¹⁷ (samotná slovenská komunita tu bola oproti českej vo výraznej menšine – v Slavónsku mala podľa rôznych odhadov od 5 000 do 8 500 príslušníkov¹⁸).¹⁹

Záujem o kultúrny život juhoslovanských Slovákov a Juhosláviu v ČSR

Okrem československého Ministerstva zahraničných vecí a Československého ústavu zahraničného, založeného v Prahe roku 1928, bola gestorom kultúrnej spolupráce medzi ČSR a Juhosláviou počas celého medzivojnovného obdobia *Československo-juhoslovanská liga* (a recipročne v Kráľovstve SChS pôsobiaca Juhoslovansko-československá liga). Ligy v oboch krajinách utužovali vzájomné vzťahy, ktoré boli napriek naznačeným rozdeľujúcim bodom v zásade korektné až priateľské.²⁰ Organizácia vydávala vlastné periodikum s názvom *Československo-juhoslovanská liga*, vychádzajúce od 3. júna 1921. Revue, zaoberajúca sa politickými a kultúrnymi otázkami, týkajúcimi sa oboch štátov, vychádzala trojjazyčne – v češtine, slovenčine a srbochorvátčine. K priateľským väzbám sa redakcia periodika otvorene prihlásila hneď v prvom čísle na titulnej strane: „*Priateľstvo národa juhoslovanského a československého, posvätené spoločnými obeťmi a spoločným víťazstvom, dospelo belehradskou smluvou ku spolku oboch štátov... Zárukou účinnosti a trvanlivosti spojeneckých smlúv je hlboké vzájomné sa poznanie národov a jasné vedomie spoločných cieľov... Spolupracovať s Ligou znamená zúčastniť sa demokratickej zahraničnej politiky, zabezpečiť základy medzinárodného postavenia štátu a pracovať ku konsolidácii tejto časti Európy!*“²¹

Liga okamžite rozvinula styky s kultúrne orientovanými inštitúciami v Kráľovstve SChS, najmä v slovinskej Ľubľane a Maribore, kde sa ich mediátorom stal jej bratislavský odbor.

Ústredie organizácie však malo ambície podchytiť partnerov aj v Sarajeve, Belehrade a Záhrebe, pričom hlavnou siločiarou utužovania vzájomných kontaktov mala byť osobná linka československých balkanistov a, naopak, juhoslovanských bohemistov, resp. slovákistov z akademických kruhov. Ako výraz dobrej vôle rozširovať povedomie o Juhoslávii a juhoslovanskej kultúre sa Liga rozhodla založiť v Prahe Strossmayerovu juhoslovanskú knižnicu, určenú pre širokú verejnosť, ktorá mala vo svojej čítárni poskytovať výpožičky z oblasti histórie, zemepisu, literatúry, jazyka, filozofie, národohospodárstva, vojenstva či školstva. Rovnako mala československej verejnosti poskytovať na štúdium denníky, revue a časopisy srbskej, chorvátskej a slovinskej proveniencie, sprostredkujúce informácie o aktuálnom dianí v Kráľovstve SchS.²²

Reflexia juhoslovanského a krajanského prostredia v ČSR nezostávala len na úrovni kontaktov „na diaľku“. Napríklad už v júli 1923 podniklo 52 členov Slovenskej obce učiteľskej študijnú cestu do Kráľovstva SchS, kde sa stretli s kolegami a členmi Juhoslovansko-československej ligy. Okrem tradičných bášt kráľovstva, akými boli Belehrad, Novi Sad, Kragujevac, Sarajevo, Split, Dubrovnik a Ľubľana si našli cestu i do Petrovca. V Petrovci ich privítal evanjelický senior Samuel Štarke a oboznámil ich so školskými pomermi slovenskej komunity. „*Radost bola konštatovať, že Petrovčania sa vzťahujú nielen hmotne, ale i kultúrne. Ich obetavosťou bolo vybudované tamojšie gymnázium,*“ uviedol po návrate domov autor reportáže z cesty v tlačovom orgáne Ligy.²³ Kultúrne kontakty medzi slovenskými komunitami v Juhoslávii a ČSR neustali v zárodku. Krajanov okrem učiteľov neskôr navštívili novinári z Československa a umelecké súbory; živo sa realizovali pobyty slovenských vysokoškolákov z Kráľovstva SchS na univerzitách v Prahe a Bratislave a slovenské spolky dostávali z ČSR občasnú hmotnú podporu.²⁴

Aj keď sa v rozvoji československo-juhoslovanských vzťahov angažovali špičkoví politici na oboch stranách (za československú sekciu Ligy Milan Hodža – bývalý poslanec uhorského snemu zvolený v roku 1905 za obvod Kulpín;²⁵ za juhoslovanskú sekciu Kosta Kumanduri, Ljuba Davidović či Miša Trifunović),²⁶ Liga ako organizácia nespĺnila všetky svoje stanovené ciele. Za najväčší úspech československej sekcie možno považovať nárast českého, resp. československého turizmu na Jadrane, ktorý bol odrazom aktívneho marketingu krás Juhoslávie v *Československo-juhoslovanskej Lige* a jej nástupkyni, *Československo-juhoslovanskej revue* (od roku 1930). Slovom historičky Kateřiny Kolářovej, Liga nevenovala pozornosť špecifikám jednotlivých národov a národností spriatelenej monarchie, a tým pádom zanedbávala i kultúrne vzťahy s dolnozemskými komunitami na úkor propagovania kultu jednotného národa.²⁷ Pre československú stranu to bolo o to tristnejšie, že samotní Slováci v Juhoslávii sa, ako poznamenal prvý predseda Matice slovenskej v Juhoslávii Janko Bulík, považovali za „*tunajšiu vetvičku československého národa*“²⁸ a z pohľadu československej zahraničnej politiky boli „vzorovou menšinou“, ktorá napriek svojej etnicite neinklinovala k slo-

venskému (ľudáckemu) autonomizmu a konzervovala si silnú pročeskoslovenskú orientáciu.

Politici v ČSR si boli vedomí, že slovenská menšina v Juhoslávii nedostáva od svojej „druhej vlasti“ zodpovedajúcu podporu, aká by jej za vyjadrovanú lojalitu náležala. Pazovský učiteľ, zostavovateľ čítaniek a redaktor detského časopisu *Zornička* Ferdinand Klátik zhrnul požiadavky kultúrnej „výpomoci“ od československého štátu skromne: výmena časopisov, šírenie dolnozemskej kníh v ČSR a československých kníh v Juhoslávii, zásobovanie Slovenskej ústrednej knižnice slovensko-jazyčnou literatúrou, výmena žiakov základných a stredných škôl počas letných prázdnin, výmenné pobyty roľníckej mládeže, vzdelávanie remeselníckych učňov v ČSR, študijné pobyty vysokoškolskej mládeže v ČSR a kurzy pre učiteľov.²⁹

Morálny dlh voči juhoslovanským Slovákom sa stal objektom sebakritiky poslanca pražského Národného zhromaždenia za československých národných socialistov Vladimíra Polívku: „*Verejnosť československá v Československu musí si byť vedomá, že nesmie zabúdať na osud a život našich rodných bratov v zahraničí. Ako samostatný štát máme mnohé možnosti napomáhať život tamajších našich bratov, podať im pomocnú ruku v ich snahách kultúrnych, školských a literárnych... Verejnosť takmer nepozná ani miest, kde slovenská a česká krv zachovala svoj život po celé desaťročia...*“³⁰

Činnosť Ligy úplne neustala ani po dramatických marcových udalostiach roku 1939. Kultúrnú spoluprácu medzi novovzniknutým Slovenským štátom a Juhosláviou zabezpečovala *Slovensko-juhoslovanská liga*, obzvlášť jej študentská sekcia. Navzdory frenetickej snahe slovenských študentov, ktorí už v roku 1939 podnikli kultúrno-edukačný zájazd na Balkán a navzdory angažovanosti slovenského vyslanca v Belehrade Jozefa Ciekeru sa tieto aktivity stretli s relatívne odmeraným prístupom tak juhoslovanských vládnych kruhov, ako aj juhoslovanských Slovákov,³¹ čo vyplývalo z animozity ku katolícko-autoritatívnemu režimu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany na Slovensku.³² Zánik ČSR, vypuknutie druhej svetovej vojny v septembri 1939 a rozbitie Juhoslávie v apríli 1939 do interakcií „materskej krajiny“ so slovenskými komunitami na Dolnej zemi vniesli novú kvalitatívnu dimenziu, čo už presahuje typologický rámec vzťahov z medzivojnového obdobia.

Poznámky:

1. Príspevok je výstupom projektu KEGA č. 002/UMB-4/2019 *Kultúrne kódy „Novej Európy“ na Slovensku v rokoch 1938 – 1945 v medzinárodnej komparatívnej perspektíve*.
2. V niektorých častiach textu budeme pre zjednodušenie používať len názov *Juhoslávia*, a to aj pre obdobie pred rokom 1929, kedy sa stal oficiálnym pomenovaním štátu.
3. FERENČUHOVÁ, Bohumila: Československá zahraničná politika a otázky medzinárodnej bezpečnosti. In: ZEMKO, Milan, BYSTRICKÝ, Valerián (eds.): *Slovensko v Československu (1918 – 1939)*. Bratislava : VEDA, 2004, s. 37.
4. Juhoslovanská menšina mala v ČSR málopočetné zastúpenie – v sčítaní z roku 1930 sa k juhoslovanskej národnosti prihlásilo len 4 749 obyvateľov.

11. AUERHAN, Jan: *Československé jazykové menšiny v evropském zahraničí*. Praha : Nakladatelství Orbis, 1995, s. 38. Garantovanie práv pre menšiny patrilo k trendom pri tvorbe ústav, resp. osobitných zmlúv Dohody so (staro)novými štátmi na mape versailskej Európy. Podobné záväzky prijali okrem Československa a Kráľovstva SCHS i Poľsko, Rumunsko, Grécko a Arménsko. Po prijatí do Spoločnosti národov sa rokovania o ochrane menšín viedli aj s Fínskom, Albánskom, Litvou, Lotyšskom a Estónskom. Porovnaj AUERHAN, Jan: *Jazykové menšiny v Európe*. Praha : Nové Čechy, 1924, s. 18 – 19. K otázke postavenia a práv Slovákov, resp. menšín v Kráľovstve SCHS v širšom historickom kontexte pozri tiež: GUBOVÁ ČERVENÁ, Gabriela: *Slováci v Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov 1918 – 1929*. Báčsky Petrovec – Nový Sad : Slovenské vydavateľské centrum – Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2015, s. 77 – 89.
12. V súčasnosti sa pre označenie komunity častejšie používa pojem *vojvodinskí Slováci*; z historického hľadiska sa ním však pre daný časovo vymedzený úsek javí korektnejšie pomenovanie *juhoslovanskí Slováci*, ktorým z toho dôvodu slovenskú menšinovú skupinu v kapitole aj pomenúvame. Porovnaj: BABIAK, Michal: *Kultúrne dedičstvo vojvodinských Slovákov v kontexte slovenskej kultúry*. In: *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, roč. 6, 2018, č. 2, s. 121 – 122.
13. AUERHAN, Jan: Význam československé menšiny v Jugoslávii pro snahy a úkoly „Českoslov.-jihoslovanské Ligy“. In: *Československo-jihoslovanská liga*, roč. 1, 6. 7. 1921, č. 4 – 5, s. 23. Historička Eva Škorvanková, vychádzajúc zo štatistického lexikónu *Definitivní rezultati popisa stanovništva: od 31 januara 1921 god.* (Belehrad : Opšta državna statistika, 1932) uvádza oficiálne číslo 115 532 Čechov a Slovákov („Čechoslovákov“). Porovnaj: ŠKORVANKOVÁ, Eva: Slovenská menšina v kráľovstve Juhoslávie a rozpad Československa. In: *Acta historica Posoniensia 29 / N. O. Losskij a podiel ruskej inteligencie v emigrácii na novovojni slovenskej vedy*. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2015, s. 289.
14. Pivni KMEŤ, Miroslav: *Krátke dejiny dolnozemských Slovákov 1*. Nadlak : Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2002, s. 284; detailne z osobnej perspektívy LABÁTH, Andrej: *Naša politika od prevratu dodnes*. Petrovec : Knihničiaren úel spol. v Petrovci, 1932, s. 9 – 13.
15. SIRÁCKY, Ján: Matica slovenská v Juhoslávii a Ján Bulík. In: *Dr. Janko Bulík: vlastenec, demokrat a martýr*. Martin : Matica slovenská, 2007, s. 82 – 83.
16. PÁLENKÁŠOVÁ, Jarmila: Z činnosti matičných odborov a sekcií v období 1932 – 1940. In: BOLDOCKÝ, Samuel (ed.): *80 rokov Matice slovenskej v Juhoslávii/Srbsku*. Báčsky Petrovec : Matica slovenská v Srbsku, 2002, s. 45 – 51.
17. Juhoslovanský, resp. srbský diskurz chápe pod *medzivojnovým obdobím* až obdobie do napadnutia Juhoslávie v apríli 1941. V stredoeurópskom (t. j. aj slovenskom) diskurze sa medzivojnové obdobie končí vypuknutím vojny proti Poľsku 1. 9. 1939 (tento dátum je vo svetovej historiografii zároveň všeobecne akceptovaný ako začiatok druhej svetovej vojny).
18. Blížšie pozri STUPAVSKÝ, Jozef: Slovenské peňažné ústavy na Dolnej zemi. In: *Náš národ*, roč. 2, 1944, č. 1, s. 44 – 48.
19. V tejto súvislosti treba pripomenúť paradoxný fakt, že na stavbu novej budovy gymnázia prispelo Československo na základe rozhodnutia Národného zhromaždenia sumou milión korún československých. LABÁTH, *Naša politika od prevratu dodnes...*, s. 12.
20. O základných charakteristikách prvých mesiacov diktatúry Alexandra I. píše ŠESTÁK, Miroslav a kol.: *Dějiny juhoslovanských zemí*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 417 – 419.
21. BOLDOCKÝ, Samuel: *Riaditelia gymnázia v Petrovci 1919 – 2009*. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum, 2009, s. 37 – 40; tiež KMEŤ, Ján: Päťdesiat rokov slovenského gymnázia v Petrovci. In: *Pamätníca 50 rokov slovenského gymnázia v Petrovci*. Petrovec : Slovenské gymnázium, 1969, s. 54 – 67.

16. BABIAK, Ján: *Keď vzlietol Sokol petrovský. Sokolská jednota v Petrovci v prvom sokolskom období medzi dvoma vojnami (1920 – 1929)*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 2001. s. 344, 351.
17. RYCHLÍK, Jan, PERENČEVIČ, Milan: *Dějiny Chorvatska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 421 – 422. O české komunitě v Daruvare pozri článok: Daruvar (Poměry Čechů na Daruvarsku). In: *Almanach čsl. svazu 1925*. s. 48 – 50.
18. SVETOŇ, Ján: *Slováci v európskom zahraničí*. Bratislava : Slovenská akadémia vied a umení, 1943, s. 39. Porovnaj tiež: TOPOLESKÝ, Michal: Slovenské osady v Slavónii. In: *Náš život*, roč. 2, 1934. č. 3 – 4, s. 168 – 179.
19. Menšie skupiny československých štátnych občanov žili aj na severnom Jadrane, na pomedzí Kráľovstva SHS a Talianska. Už pred rokom 1918, kedy oblasť patrila rakúsko-uhorskej monarchii, tu pracovali najmä ako robotníci a úradníci. Prevahu však mali opäť etnickí Česi, ako napovedá i názov hlavného združujúceho spolku – *Česká beseda*, ktorý bol po prvej svetovej vojne len z politických dôvodov premenovaný na *Československú besedu*. Podľa údajov z roku 1926 žilo v Juľskej krajine 1 867 Čechov a Slovákov (najviac v Terste, Rijeke a Pule). Ich celkový počet sa odhaduje až na 2 500 (zvyšných približne 600 – 700 nedisponovalo československým štátnym občianstvom). KLABJAN, Borut: *Češi a Slováci na Jadranu. Vzťahy s Terstem a severným Jadranom v letech 1848 – 1948*. Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014. s. 117, 119.
20. ŠKERLOVÁ, Jana: *Věrnost za věrnost? Československo-jugoslávské politické vztahy v letech 1929 – 1934. Přání, rozpory, realita*. Praha : Historický ústav, 2016. s. 36 – 40.
21. Československo-juhoslovanská liga. In: *Československo-jihoslovanská liga*, roč. 1, 3. 6. 1921. č. 1 – 3, s. 1.
22. Československé veřejnosti. In: *Československo-jihoslovanská liga*, roč. 3, 15. 9. 1923. č. 7 – 8, s. 69; Naše styky se sesterskými organizacemi v Král. SHS. In: *Československo-jihoslovanská liga*, roč. 3, 15. 9. 1923. č. 7 – 8, s. 79.
23. Slovenskí učitelé v SHS. In: *Československo-jihoslovanská liga*, roč. 3, 15. 9. 1923. č. 7 – 8, s. 79 – 80.
24. LABÁTH, M. *Naša politika od prevratu dodnes...*, s. 14 – 15.
25. Je zaujímavosťou, že M. Hodža sa k vojvodinskému prostrediu hrdo hlásil aj ako vysokopostavený politik (v rokoch 1935 – 1938 bol premiérom ČSR). Spolu s manželkou sa prihlásil za člena Matice slovenskej v Juhoslávii, v roku 1936 v priebehu návštevy Juhoslávie nostalgicky navštívil Petrovec a Kulpín a v roku 1937 daroval Matici slovenskej v Juhoslávii 100-tisíc dinárov na rozvoj kultúrnych aktivít. DRUGA, Ondrej: *Odbojové aktivity vojvodinských Slovákov v rokoch 1938 – 1941*. Banská Bystrica : Filozofická fakulta UMB, 2019 (dizertačná práca), s. 23. K Hodžovej kandidatúre a zvoleniu roku 1905 pozri: Národné hnutie na Dolniakoch. In: *Národný kalendár 1927*. s. 35 – 39.
26. PELIKÁN, Jan a kol.: *Dějiny Srbska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2013. s. 585.
27. KOLÁŘOVÁ, Kateřina: Časopisy Československo-juhoslovanské ligy: sonda do pramenů k dějinám meziválečných československo-juhoslovanských styků. In: *Porta Balkanica*, roč. 7, 2015. č. 1, s. 49 – 50.
28. DRUGA, *Odbojové aktivity vojvodinských Slovákov...*, s. 22.
29. KLÁTIK, Ferdo: My a naša stará vlasť. In: *Našej starej vlasti*. Petrovec : Kníhtlačiareň úč. spol. v Petrovci, 1931. s. 85 – 86.
30. POLÍVKA, Vladimír: Niekoľko poznámok o otázke našich osád v zahraničí. In: *Našej starej vlasti*. Petrovec : Kníhtlačiareň úč. spol. v Petrovci, 1931. s. 66 – 67.
31. JARINKOVIČ, Martin: *Slovensko a Juhoslávia v rokoch II. svetovej vojny*. Banská Bystrica : Klub priateľov Múzea SNP, 2012. s. 54.

32. K danej otázke bližšie pozri: HRUBOŇ, Anton, MIČKO, Peter: Slovenskí evanjelici a. v. na Dolnej zemi v rokoch 1938 – 1945 (K vzťahu kultúrneho zázemia a politiky v čase druhej svetovej vojny). In: *Studia Historica Nitriensia*, roč. 22, 2018. č. 2, s. 336 – 340, 347 – 352.

Použité pramene a literatúra:

Dobové periodiká:

Almanach čsl. svazu 1925
Československo-jihoslovanská liga, roč. 1921, 1923
Národný kalendár 1927
Náš národ, roč. 1944
Náš život, roč. 1934

Literatúra:

Monografie a odborné práce:

AUERHAN, Jan: *Československé jazykové menšiny v evropském zahraničí*. Praha : Nakladatelství Orbis, 1935. 105 s.
AUERHAN, Jan: *Jazykové menšiny v Evropě*. Praha : Nové Čechy, 1924. 187 s.
BABIAK, Ján: *Keď vzlietol Sokol petrovský. Sokolská jednota v Petrovci v prvom sokolskom období medzi dvoma vojnami (1920 – 1929)*. Bábšsky Petrovec : Kultúra, 2001. 459 s.
BOLDOCKÝ, Samuel: *Riaditelia gymnázia v Petrovci 1919 – 2009*. Bábšsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum, 2009. 112 s.
DRUGA, Ondrej: *Odbojové aktivity vojvodinských Slovákov v rokoch 1938 – 1941*. Banská Bystrica : Filozofická fakulta UMB, 2019 (dizertačná práca), 174 s.
GUBOVÁ ČERVENÁ, Gabriela: *Slováci v Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov 1918 – 1929*. Bábšsky Petrovec – Nový Sad : Slovenské vydavateľské centrum – Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2015. 320 s.
JARINKOVIČ, Martin: *Slovensko a Južoslávia v rokoch II. svetovej vojny*. Banská Bystrica : Klub priateľov Múzea SNP, 2012. 160 s.
KLABJAN, Borut: *Češi a Slováci na Jadranu. Vzťahy s Terstem a severným Jadranom v letech 1848 – 1948*. Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014. 239 s.
KMEŤ, Miroslav: *Krátke dejiny dolnozemskej Slovákov I*. Nadlak : Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2012. 380 s.
LABÁTH, Andrej: *Naša politika od prevratu dodnes*. Petrovec : Kníhtlačiareň úč. spol. v Petrovci, 1932. 104 s.
Našej starej vlasti. Petrovec : Kníhtlačiareň úč. spol. v Petrovci, 1931. 128 s.
PELIKÁN, Jan a kol.: *Dějiny Srbska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2013. 677 s.
RYCHLÍK, Jan, PERENČEVIČ, Milan: *Dějiny Chorvatska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 576 s.
SVETONĚ, Ján: *Slováci v európskom zahraničí*. Bratislava : Slovenská akadémia vied a umení, 1943. 125 s.
ŠESTÁK, Miroslav a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 758 s.
ŠKERLOVÁ, Jana: *Věrnost za věrnost? Československo-jugoslávské politické vztahy v letech 1929 – 1934. Přání, rozpory, realita*. Praha : Historický ústav, 2016. 384 s.

Štúdie v časopisoch a zborníkoch:

- BABIÁK, Michal: Kultúrne dedičstvo vojvodinských Slovákov v kontexte slovenskej kultúry. In: *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, roč. 6, 2018. č. 2, s. 121 – 130.
- FERENČUHOVÁ, Bohumila: Československá zahraničná politika a otázky medzinárodnej bezpečnosti. In: ZEMKO, Milan, BYSTRICKÝ, Valerián (eds.): *Slovensko v Československu (1918 – 1939)*. Bratislava: VEDA, 2004. s. 35 – 56.
- HRUBOŇ, Anton, MIČKO, Peter: Slovenskí evanjelici a. v. na Dolnej zemi v rokoch 1938 – 1945 (K vzťahu kultúrneho zázemia a politiky v čase druhej svetovej vojny). In: *Studia Historica Nitriensia*, roč. 22, 2018. č. 2, s. 335 – 361.
- KMEŤ, Ján: Päťdesiat rokov slovenského gymnázia v Petrovci. In: *Pamätnica 50 rokov slovenského gymnázia v Petrovci*. Petrovec: Slovenské gymnázium, 1969. s. 23 – 136.
- KOLÁŘOVÁ, Kateřina: Časopisy Československo-juhoslovanské ligy: sonda do pramenů k dějinám meziválečných československo-juhoslavských styků. In: *Porta Balkanica*, roč. 7, 2015. č. 1, s. 47 – 62.
- PÁLENKÁŠOVÁ, Jarmila: Z činnosti matičných odborov a sekcií v období 1932 – 1940. In: BOLDOCKÝ, Samuel (ed.): *80 rokov Matice slovenskej v Juhoslávii/Srbsku*. Báčsky Petrovec: Matica slovenská v Srbsku, 2012. s. 45 – 51.
- SIRÁCKY, Ján: Matica slovenská v Juhoslávii a Ján Bulík. In: *Dr. Janko Bulík: vlastenec, demokrat a martýr*. Martin: Matica slovenská, 2007. s. 75 – 84.
- ŠKORVANKOVÁ, Eva: Slovenská menšina v kráľovstve Juhoslávie a rozpad Československa. In: *Acta historica Posoniensia 29 / N. O. Losskij a podiel ruskej inteligencie v emigrácii na rozvoji slovenskej vedy*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2015. s. 286 – 306.